yeryüzü

BU SAYIDA

ORHAN KEMAL — N. BURUŞUK
NURİ İYEM — MÜFİDE ANADOL
CAHİT IRGAT — M. SABRİ ALTINEL
ŞADİ BAYRAKTAR — SABRİ SORAN
MEMET FUAT — M. A. ÖZKAN
RIFAT ILGAZ — ALİ DEVREKLİ
A. KADİR — ŞÜKRAN KURDAKUL

ON BEŞ GÜNLÜK FİKİR, SANAT DERGİSİ

SAYI: 4 — 1 ARALIK 1951 — KURUŞ: 20

SANATIN ÇEŞİTLİ DURUMU

Yeniden ve ileriden, şekilden ve muhtevadan söz açan yazıları sık sık okuyoruz. Dikkat edilirse görülür ki bunların çoğu, şekildeki, muhtevadaki değişmeleri, toplumsal şartlardan tecrit ettikleri sanatçı ile, sanatçının kişiliği, kabiliyeti, kültürü ve zevki ile açıklamaya kalkışırlar; şekil ve muhteva ile toplum arasındaki münasebetleri ıska geçerler. Oysaki yeni ile ileriyi birbirine karıştırmamak için şekil ve muhteva ile toplum arasındaki münasebetleri bilmek şarttır. Çünkü sanat eserinin şeklini de, muhtevasını da birtakım toplumsal şartlar tayin eder. (Sanatçının kişiliğini inkâr etmiyoruz; o da bir rol oynar, ama ikinci plânda..) Toplumdaki değişmeler akislerini sanat eserinin şeklinde ve muhtevasında bulurlar. Ama sanat eseri, yalnız toplumsal durumu aksettirmekle kalmaz, yalnız pasif bir tavır takınmaz; daimi çatışma halinde olan zıt kuvvetleri ihtiva eden ve bu zıt kuvvetlerin çarpışmasile gelişen, daimi bir değişme halindeki toplum içinde bu kuvvetlerden birinin tarafını — istese de istemese de, bilse de bilmese de — tutarak bu değişmeye tesir eder. Sınıflar üstü sanat yoktur. Gelişen kuvvetlerin tarafını tutan sanatçı ve eseri, daha iyi bir toplumun kurulmasına, ileriye doğru değişmenin hızlanmasına iştirak eder. Halen kuvvetli ve hâkim durumda olan, fakat tarihsel, toplumsal, ekonomik şartların zorunlu bir sonucu olarak yıkılıp gitmeye mahkûm olan kuvvetlerin tarafını tutan sanatçı ve eseri, daha iyi bir topluma doğru değişmeyi köstekler; gelişmeyi geciktirmeye çalışır.

*
* *

Sanat eserinin şeklini muhtevası tayin eder. Eserin muhtevası ise sanatçının realiteden edindiği intiba, hayat tecrübesi ve dünya görüşü ile tayin edilmiştir.

Sanat eserinde şekil ve muhteva, toplumun durgun zamanlarında, çözülmez, ahenkli bir bütün teşkil ederler. Toplumdaki için için gelişmeler hızlanmaya başlayıp, gelişen kuvvetlerle devrini tamamlayan kuvvetler arasındaki çatışma aşikâr bir hale gelince, bu toplumsal değişmeler bu toplumun bir ferdi olan sanatçının eserine de aksederler. O zaman şekille muhteva arasında bir çözülme, bir ahenksizlik başlar.

Bu toplumsal gelişme ile yeni ve ileri arasındaki bağlılık nedir?

Toplumdaki değişmeler hızlanınca, o zamana kadar hâkim durumda olan bir toplum katının çöküntüsü ve o zamana kadar kuvvetsiz görünen bir toplumsal tabakanın gelişmesi aşikâr bir hale gelmiş demektir. Hâkim sınıfın çöküntüsü ile birlikte bu sınıfın zevklerini, özleyişlerini ifade eden edebiyatı da, sanatı da çökmeye başlar: Ferdiyetçilik ve mistiklik yeni yeni şekiller altında tekrar ortaya çıkar, görülmesile kaybolması bir olan yeni modalar türer. Bunların hepsi gerçeklerden hoşlanmayışı, gerçek korkusunu, gelecek korkusunu, geçmiş günlere hasreti, firar arzularını; kısaca, can çekişen sınıfın perişanlığını, ümitsizliğini gösterir. Bu çöküntü, kendine uygun bir ifade şekli arayarak, sanat eserinde bir takım şekil yeniliklerine yol açar. Çöküntü halindeki sınıfın sanatçıları, muhtevaya ilişmeden, şekil üzerinde uğraşır dururlar. Söyliyeceklerini en güzel şekilde ifade etmenin ustasıdırlar, ama söyliyecek sözleri yoktur. Ancak şekilde bir takım yenilikler yaparlar. Ama bu yeniliğin ileriilikle, bir alâkası yoktur. Geri kuvvetlerin sözcüsü olan sanatın şekil değiştirmeleri, şekil yenilikleri ileri bir hareket değildir.

İleri eser, toplumsal değişmelerin hızlandığı bu devrede, toplumun serpilip gelişen kuvvetlerinin, yani yükselen sınıfının, acılarını, sevinçlerini, ümitlerini, özleyişlerini ifade eder. Şekilden çok muhtevaya önem verir. Çünkü hakikaten söyliyeceği söz vardır. Nasıl söyliyeceğini düşünmekten çok ne söyliyeceğine bakar. Bütün gücü ile toplumsal değişmeyi hızlandırmaya çalışır. Bir yandan, gelişen kuvvetlerin gerçek durumunu göstererek durumlarının şuuruna varmalarına çalışırken; diğer yandan, gerçek durumlarını görerek halden hoşnutsuzlukla birlikte daha iyi bir hayata geçiş arzuları artan bu kuvvetlerin kılavuzluğunu yapar; onların neler yapabilmeye kadir olduklarını, neler yapmaları gerektiğini gösterir. Sanat eserinin muhtevası değişmiştir. Şarkılar değişmiştir artık. Pısırık, sünepe mırıltıların yanında, gerçek ve gelecek korkusunu aksettiren sanatın yanında aydınlık, cesur, kudretli ve iman dolu bir sanat yer almıştır. Yeni muhteva, kendisini en mükemmel ifade edecek yeni şekiller yaratır. Ama bu, zaman ister. Bu yeni şekiller, ileri bir muhtevanın gerektirdiği şekillerdir. Oysa ki muhteva değişmeden yalnız şekilde yapılan değişiklikler ileri değildir, sadece yenidir.

YERYÜZÜ

ORHAN KEMAL
AÇTIĞIMIZ ANKETE CEVAP VERİYOR

1 — Sanatın halkın hayat realitesini aksettirici ve onun sosyal mücadelelerini destekleyici olması gerektiğine göre; memleketimizin sanatçıları bu görevlerini yapıyorlar mı?

Söylediğiniz gibi, sanatı halkın hayat realitesini aksettirici ve onun sosyal mücadelelerini destekleyici bir fonksiyon sayan sanatcı, karşılığında pek bir şey beklemeden vazifesini yapıyor. Üst yanı ise, halka sırtını dönmüş, çalakalem gidiyor. Onca sanat, bir eğlendirme hoşça vakit geçirme vasıtasıdır. Bu bakımdan, memleketimizin sanatcıları — yüzde bir miktar müstesna — görevlerini yapmıyorlar.

2 — Günümüzde ileri dünya sanatçılarının ele aldıkları konuları nelerdir?

Günümüzün ileri sanatcısı, dünyamızı üçüncü bir savaşa sürüklemek isteyen dallı budaklı yalanlarla savaşmakta, halkın ileri demokratik mücadelelerini desteklemektedir. Aldıkları konular, halk ve halkın gelecekten bahseden, ümitli, ileri konulardır.

3 — Milli Eğitim Bakanlığı Klâsikler yayınlarının, kültür hayatımızın gelişmesinde, sizce önemi olmuş mudur? Bu yayınların bugünkü durumu sizi tatmin ediyor mu?

Milli Eğitim Bakanlığı Klâsikler yayınları kültür hayatımızda mükemmel bir aşı tesiri yapmıştır. Bu işin ayni tempoyla devam etmesi ne kadar lüzumlûdur! Gene devam ediyor ama, kâfi değil..

4 — Günümüzün fikir ve sanat dergileri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Gerçek bir fikir ve sanat gazetesinin meseleleri ve amacı neler olmalıdır?

Günümüzün fikir ve sanat dergilerinin suya sabuna dokunmadan işi geçiştirivermek isteyen bir halleri var. Halbuki fikir ve sanat dergileri, ileri sanatcı gibi, (Halkın hayat realitesini aksettiren ve onun sosyal mücadelelerini destekliyen) karakterde olmaları lâzım.

"D" GRUBU RESİM SERGİSİ

Sözlerime Bedri Rahmi'nin perdelerile başlamam lâzım. Başlamam lâzım çünkü koridorda durmuşlar ve seyircileri selâmlıyorlar. Bu perdelerin niçin yapıldığını anlattılarda bu iş bana otomobili takunya giyip sürmek gibi sürrealist ilhamlar verdi.

Vaktiyle Dino'nun Komondo hanında bu tipte yazmalarla ve daha bir sürü münasebetli münasebetsiz eşyalarla donatılmış atölyesi vardı. Dino o atölyeyi «Bohem dekorasyon tarzı» diye gösterir kendisi de alay ederdi. Fakat Bedri Rahmi bu işi ciddiye mi aldı dersiniz. Öyle ya radyoda «san'at ve fayda» üzerine de konuşmuş. Hadi hayırlısı diyelim ama bunları satın alacak parası bol aklı kıt müşterileri kim temin edecek. Bedri bu türlü faaliyetinden olacak resim de yapamamış, renkli kâğıtlar almış üzerine iki köylü figürü veya çocuğunu emziren kadın çiziştirivermiş. Ortada duran kompozisyonu da eski bir şey. Her üç resimde tabii kendisine büyük kolaylık sağlayan meşhur «pıt, pıt, pıt» noktalama usulü ile yapılmış.

Fakat çocuk haklı; ortada, bu noktalara bakıp bizans, mozayik, ritm, arama tarama gibi iri kıyım lâflar edecek münekkitler olduktan sonra neden yapmasın.

Hani Zühtü Müridoğlu da Bedri'den aşağı kalmıyor desem yeridir. İnsan o kiraz dalından yapılmış, heykellere bakarken hemen Pikasso'nun bisiklet selesi ve gidonundan meydana getirilmiş heykeli hatırına getiriyor. Üstada sormalı oldukça mühim bir meblağ aldığınız Barboros Abidesinde mi ciddiydiniz? Yoksa bu kiraz dallarında mı? İyi ki akıl edip çocuklu anayı koymuş.

Bu sade suya şehriye çorbası lezzetinde ki ziyafeti bize çekenler «D» gurubu sanatkârlarıdır. 18 inci seneleriymiş, ve iddialı bir sergi imiş bu. İddialı olmuşta ne olmuş diyeceksiniz. Ama bunu siz diyorsunuz birde Elif Naciyi radyoda dinleseydiniz. Efendim bu bir zaferdir diyordu.

«D» Gurubu'nun veya san'atın zaferi imiş. O gün orası güzide ziyaretçilerle dolmuş taşmış. Ya işte böyle efendim. Lâfı Elif Naci'nin sözlerine getirdim. Getirdim çünkü resimlerine diyecek sözüm yok. Eren'in resimlerine gelince bu işçiliği ve sabrı takdire değer kadın içine düştüğü muhitin tesirlerinden kendini kurtaramadı. O da Paris hastası. Son seyahatında Pikasso'nun istilâsına yarı yarıya uğradı. Fransadan döner dönmez açtığı sergide maruz kaldığı tahribatı gösteren enteresan bir sergi açmıştı. Bu sergide ise resimleri arasında bir kompozisyon bana üzaktan uzağa Goge'nin resimlerini hatırlattı. Çivi çiviyi sökermiş bakarsınız hayırlı olur. Eren belki farkında olmadan çarpılıyor ama Hakkı Anlı ise insafsızca Pikasso'dan çarpıyor. Bu o kadar aşikâr ki günlük gazetelerden birinde futbol ve resim münekkidliği yapan zatın bile nazarı dikkatini celbetmiş, bu zat böylelerinin Fransada mahkemeye verildiklerini yazıyordu. Hakkı Anlı bir tarihte «D» Gurubunu tenkid ederdi. Hem de ne kadar güzel. Meselâ Bedri için «o daima sermayeden yiyen biridir, tabiattan almasını bilmez» derdi. Günün birinde kendisini «D» Gurubunda görüverdik. Eski kanaatlarından, fikirlerinden elbise değiştirir gibi kolaylıkla sıyrılıp bu guruba giriverdi. Tam «D» Gurubu ananesine uygun olarak da kendine münasip bir üstadı Pikasso'yu taklit etmek üzere seçti. O Pikasso'ki mektebi sevmez, hayatın akışına, diyalektiğine uygun düşmüyor diye yeni yeni şekiller arar durur. O Pikasso'ki daima cumhuriyetçilerin safında bulunmuştur. Parise yerleştiği halde her zaman İspanyol kalabilmiştir. Bunları anlatmaktaki kastım «D» Gurubundaki zihniyeti belirtmek içindi. İşte Sabri Fettah, bu çocukta Türkiyeye geldiği zaman tamamen akademik bir tahsil yaptığı için olacak objektif çalışan biriydi. Bu objektif çalışmalarını da klâsik resimlerle bir tutardı. O da «D» Gurubuna girdi ve girmesiyle kanaat değiştirmesi bir oldu. Ananeye sadık kalmak için Lüsyenkuto'yu taklit edip duruyor. Nurullahın Andre Löt'u, Zeki Faik'in Andre Plânsonu veya Dölâkuruvayı kopya etmesi gibi. «D» Gurubu'nun şüphesiz müşterek bir inancı var. O da Avrupadaki üstadlardan birini kopya edip durmak.

Onsekizinci seneleri olmuş, bu onsekiz sene zarfında fakir milletimizin kendilerine bahşettiği imkânları düşünüyorum. Birdenbire aklıma fakir köyün fakir öğretmeni Mahmut Makal geliyor. Zihnimde Mahmut Makal'ın imkânları ile «D» Gurubunun imkânlarını karşılaştırıyorum. Ve «D» Gurubu dağ gibi imkânlara sahip. Evet dağ gibi. Ama bu dağ doğura doğura onsekiz senede fare doğurdu.

RESSAM

Gelecek Sayımızda
Ölümsüz şair
TEVFİK FİKRETİ
anan yazılarımızı okuyunuz.

MELODRAM

Birinin bıçak vardı elinde,
Birinin beyaz bir gül,
İkisi de yorgundu,
Sokak çocukları halinde.

Bıçaklısı bıçağını sapladı,
Çiçeklisi çiçeğini koklattı,
Kayboldular meyhaneler içinde,
Kaldırımda gül ve bıçak
Kardeş kardeş kaldılar.

Cahit IRGAT

ARAGON

ŞAİR - ORGANİZATÖR

(Geçen sayıdan devam)

O zaman Aragonun organizasyon dehasına hayran olmuştum. Böyle bir kongreyi tertiplemek, bu kadar yazarı, sanatkârı bir araya toplamak kolay değildi. Parisin aydını, işçisi, küçük esnafı, talebesi silahlanmış Hitlere karşı birleşiyordu.

Bu kongrede Alexi Tolstoy, Ehrenburg, Korneichnk, yüksek tabakanın meleği M. Forster, İngiliz romancısı septik nihilist Aldous Huxley, psikopatça bir subjektizme sahip Andre Malraux ve sapıtmış olan Andre Gide. Kongre böyle garip bir karışım idi. Fakat faşizme karşı kurulması gerekli birleşik cephe için gerekli idi.

Gerçekte bizim Hemingway ve Steinbeckimizden daha değerli bir edebi yeri olan bu yazar, delegelere otellerde oda aramak için bütün gün koşuyordu. Her komitenin idare merkezinde o bulunuyordu. Delegelerin bütün müşküllerini o halledivordu. Hemingway ve Steinbeck böyle bir «süfli iş» için kendilerini küçültürler mi hiç? Ve acaba günlük mücadeleyi paylaşmadıkları için daha büyük bir insan mı oluyorlardı!

Şavaşta ve gizli mukavemette Aragon bir milletin sesini veren şair oldu. Felaketle biten (PHONYWAR) mücadelesinde savaşmış kaderine terkedilen Fransanın acısını paylaşmıştı. Dünkerkte idi. İngiltereye sahiverilmiş fakat sonra dönerek son savaşlarada katılmıştı. Legion d'Honör ve diğer ve diğer askeri ve milli sayısız madalyalar almıştı. Aragon uzun yıllar şiir yazmadı. Bu esnada yeryüzünü saran, savaş, hiyanet, kaçına ve yoksulluklar, Fransanın düşüşü, onun karısı Elsadan ayrı bulunuşu tam bir lirizm içinde anlatıla bilirdi. Dünkerque plajına uzanarak onun dönüşünü bekliyor ve nazi bombaları altında Elsanın ve Fransanın sevgisi için zedelenmiş kalbinin bir şiirini yazıyordu. Bu şiir onun ilk milli şiiri idi. Ve bütün Fransayı heyecana, harekete getirmişti.

Kâğıt ve mürekkebin ölçü ile ele geçtiği her basımın bir macera olduğu iç mukavemet esnasında Fransada yer altında basılan gazeteler, şiir risaleleri, kısa hikayeler sanat ve edebiyat tenkitleri, *ölmez ruhun*; şiirin ölümüne sebep olduğu bir memlekette yaşayan Amerikalılar için, *ilgi* çekici olsa gerek. Aragonun şiirleri bir hayat pahasına çıkan basında türlü isimler altında neşrediliyordu.

O sadece şairliği ve Tom Paine'i ile değil mücadele çağrısı, nazi rezaletlerini ortaya sermesi, vatan hainleriyle yaptığı tartışmaları ve herşeyden fazla aydın çevrenin aktif bir organizatörü olarak iç mukavemetin bir önderi rolünü oynadı. Karısı Elsa ile memleketi aşağı yukarı durmadan dolaşarak türlü guruplar arasında bağlantı kurdu, sabotaj metodları tertipledi ve Fransız fikir ve iç mukavemetini canlı tuttu.

Aragonun şairliğini ve risaleler yayınını organizasyon içinden ayırmak gerçekten güçtür. Bunların hepsi ayni derin kaynaktan gelmekte ve ayni maksada yönelmektedir. Aragon, «Yazarlar Milli Birliği» adına aydınlara bir çağrı yazmıştı. Bu parça bir şiirden farksızdır:

«Fransanın parçalanmış her bir bölümü sizin tutacağınız, oradan sesinizi duyacağınız geniş bir cephedir. Düşünmede bir metoda sahip olan sizler, metodlarınızı Fransanın esenliği yoluna harekete getiriniz! Yazarlar, unutmayınız ki insanları harekete getiren, güç anlarda onlara cesaret veren kelimeler bulabilirsiniz! Doktorlar, din adamları, profesörler, mühendisler, unutmayınız ki değerli denemelerinizi bütün ağırlığı omuzlarında taşıyan askerliğimizin hizmetine koyabilirsiniz...».

Aragonun mukavemet şiirleri en güzel, en lirik olanlarıdır. Onlar ya doğrudan doğruya bir manifesto olarak veya gizli toplantılar için yazılmıştı. Fransaya olan sevgisinin bir şiiri olan «Crève Coeur» Fransaya ihanet etmiş yazar ve generallere bir cevap telâkki edilmiştir.

Aragon şehit düşenler için de ağıtlar yazdı. «Gül ve sevgi kuşu» Fransadı her şiirseverin bildiği bir tanedir. Bu, Fransa için hayatlarını veren humanist Gabriel Peri ile katolik Estienne d'osver için yazılmış bir baladdır:

«Biri ki Allaha inanıyor;
Diğeri inanmıyordu.
Her ikisi de
Askerlerin zalimce alıp götürdükleri
Bir kızı sevdiler....

Ve ikisi, her ikisi de
Biribirlerine bağlıydılar
Dudaklarıyle, kalpleriyle, kollarıyle
Biri ki Allaha inanıyor
Diğeri inanmıyordu.....»

1945 te Pariste yapılan kurtuluş Galasında romancı Francois Mauriac şunları söylemiştir.

«Birdenbire uyuyanlar arasından bir şair yükseldi. Onun memleket sevgisi, kelimenin en asil anlamiyle onu bir halk şairi yaptı. Fransanın Victor Hugodan beri sırrını kaybettiği bir şair! Kuvvetli bir vatan sevgisi ile özleştirilmiş olan Aragonun bütün bu şiirleri boyunca Rimbaudun şiddeti hissedilir. Bu ahenk öne düşmüş ölü kafaları fethederek silâha sarılmağa zorladı, herkesin içinde yatan kahramanı dile getirdi.»

Fransadan ayrılırken veda etmek için kendisine uğramıştım. Tek başına telefonlara cevap veriyor gelenlerle konuşuyor, yeni şeyler hazırlıyordu. O zaman bir de gazete çıkarıyordu.

Kendisine ilk olrak şu suali sordum: «Şu günlerde Amerikan edebiyatını nasıl görüyorsunuz?»

Düşünceli bir tavırla «hersey bir izlenime sahiptir, diye cevap verdi. İnsanlığın esas meseleleri sizin edebiyatınızda görülmüyor. Savaş ve haksızlıklar karşısında Hemingway, Steinbeck veya Faulkner gibi yazarların susması, burada nazi baskısı altında korkakca, sinen bazı yazarların hareketlerine çok benziyor.

Bugün Amerikada gördüğüm en kötü şey, zannederim, aydınlarınızda kendine olan güvenin yeter olmayışıdır. Eğer onlarda bu kendine güven kâfi derecede bulunsaydı neticeye tesiri olan bir kuvvet olabilirlerdi. Faulknerlerin ve Hemingway'lerin gerçek Amerikalıyı verdiklerini hiç zannetmiyorum. Bu sarhoş adam, şu insana benzemez, iradesiz, hedefsiz, geleceksiz zavallı; Amerikalı olamaz. Muhakkak ki başka yazarlar gerçek olanı bir gün göstermeği başarmacaklardır. Sizi temin ederim ki ileride, Amerikada, savaş ve haksızlıklara karşı vaktile Fransada olduğu gibi büyük bir yankı uyanacaktır. Hovard Fastlar ve Paul Robesonlar bunun müjdecileridir. Göreceksiniz!»

Sadi BAYRAKTAR

Tenkid üzerine notlar

1.

Benim bildiğim kadarı, tenkidin iki gayesi vardır: 1. Sanat eserini okuyucuyu, dinleyiciye, veya seyiciye yakınlaştırmak, izah etmek, daha kolay anlaşılır hale getirmek. 2. Sanatçıya yol göstermek. Tenkid bu iki gayeden birine yönelmelidir, yönelmelidir, yoksa tenkid olmaz. Bizimkilere ne denir bilmem.

2.

Tanınmış bir İngiliz Profesörü vardır: H. J. C. Grierson. Tenkide dair bir yazısını okudum. Sanat eserini izaha kalkışan veya sanatçıya yol göstermek iddiasını güden tenkidcilerin gayretini dudak bükerek karşılıyor. Buna rağmen sevindiği bir nokta da var: Bu tenkid eserlerinin de kendi bağlarına zevkle okunan sanat eserleri olabilmesi.

3.

Tenkid başlı başına bir sanat. Kaç yüz yıllık geçmişi, kendine göre bir kültür malzemesi var, tekrar tekrar ve zevkle okunan klasik örnekleri var. Sanatların en sonuncusu, en karışık olanı, en çok emek istiyeni. Doğrusu biz herşeyde kendimize pek güveniriz. Yoksa tenkidciyim demek kolay şey mi?

4.

Tenkidci hayatın dışında bir adam değil. Kendini gökyüzünde sanıp bir taraflı sızlık hevesine kapılınca gülünç oluyor. O da herkesinki bir sanatçı gibi bir dünya görüşü, bir sanat anlayışı olan, bir taraf tutan, velhasıl yaşıyan insandır. Taraflılığın da bal gibi taraf tutmak olduğunu söylersek kelime oyunu yapmış olmayız.

5.

Bizim yerli malımız olan tenkid usulünü biliyorsunuz. Hani buna tenkid değil de methiye demek daha doğru. Birisi bir kitap yayınlıyor. Kötü bir kitap demiyorum, belki de çok iyi bir kitap, iş iyilikte kötülükte değil. Eş dost, tanıdığın tanıdığı hep beraber kaleme sarılıyorlar, aman şu çocuğu lanse edellim falan filan derken, eser yok oluyor ortadan. Bu duruma düşen bir sanatçı sevinir mi sanıyorsunuz?

6.

Şimdi siz benim için acaba sanat eseri ile dış fırçası arasındaki münasebeti bilmiyor mu diye düşüneceksiniz. Biliyorum bilmesine. İkisi de reklâm istiyor. En tesirli reklâm tenkid elbet. İyi ama bari şunun da biraz daha yenir yutulurunu, biraz daha akıllıcasını yapsak.

Memet FUAT

DÜDÜKLÜ TENCERE
Şiirler
★
METİN ELOĞLU
Yakında çıkıyor

NOTLAR

Dünyada sanat Olayları
J. P. Sartre — Şeytan ve İyi Allah

Bu sezon Paris sahnelerinde oynayan Ölü Kraliçe - H. Monterlant, Baba - Strindberg Ardele - Jean Anuilh, Bir Kapris - Mousset; Amphityon - Kibar burjuvalar, Cimri gibi ilgi çeken eserler arasında J. P. Sârtre'in Şeytan ve İyi Allah'ı da var. Eserin sözde tenkid ve röportajlarla uzun uzun reklâmı yapıldı. Bu piyesinde muhterem üstâd hayatta ve gerçekte yankısı olmayan haller tasarlamış, «Bu böyle ve şu şöyle olsaydı ne olurdu?» gibisine problemler düzmüş ama hepsini de cevapsız bırakmış. Sonra da pek büyük iş başarmış gibi ağustos-eylül aylarından beri Antoine tiyatrosunda sahneye kurulmuş.

Sartre'in yeni sofizmi dünya fikir olaylarına yakınlık gösterenler için bilinen bir şey. Gerçi yeni dedik ama aslında düşünce tarzı köhne Yunan sofistlerininkinden farksız. İsimler ve bir iki şart, günün hayatını anlatır kılığa sokulmuş. Hepsi okadar! Bu da bugünkü kaygısız batı kültürünün muhteva yoksunluğu ve feci halini örtmek için öne sürdüğü blöfkağıdı. «Yeni - new! - noweaute!» çığlıklarının bir başka şekli.

Piyesin durumunu anlatır bir örnek olarak şunu anlatalım: Papaz Heinrich müşkül bir durumdadır. Belirli bir tehlike karşısında olan yirmi bin fakirle iki yüz papazı kurtarmak arasında bir tercih yapmak zorundadır. O zaman şöyle konuşuyor: «İki yüz papaz veya yirmi bin insan. Seçmek oldukca güç. Ya fukaraları papazları katledecek veya Goetz fukaraları. Yirmi bin, şüphesiz iki yüz den çok fazladır. Fakat mesele kaç tane papazın bir insana bedel olduğunu bilmektir..» İşte böyle yüzlerce mesele (???) üst üste yığılmış. «Şeytan ve İyi Allah» doğmuş Sartre piyesinden şöyle bir sonuç çıkartıyor: Her hangi bir hareketi yaparken zaruri olarak bundan fayda ve zarar görenler olacaktır. Şöyleki hiç bir hareket tarzı için iyi yahut kötüdür diye hüküm verilemez. Yani menfaatınızı nasıl geliyorsa öyle iş görmekte sonuna kadar serbestsiniz. Utanacak hiç bir şeyiniz yoktur!» Bunları gördükten sonra hakim sınıfların hazreti neden pohpohlıyarak öne sürdüklerini kolayca anlaşılıyor.

Gaite - Montparnasse tiyatrosu B. Shaw'ın «Androkles ile Aslanı»nı iyi bir anlayışla oynamaktadır, Androklesin aslanı ile yaptığı dansın vals olarak alınışı hoşa gitmemiştir.

Yüzen tiyatro. Parisin mevsim yenilikleri nden biri olmuş nehir üzerinde yüzen salonuyla samimi bir hava yaratmıştır. İlk oynanan eserler orasında Thornton Wilderin — T. W. rin Bizim Şehir'ini Devlet konservatuarı tatbikat sahnesinden görmüştük — «Mesut seyahatı» var. Yazar, eserinde Newyork dolaylarında arabayla gezintiye çıkan Mr. Kizby'i ile ailesini ele almış. En ince bıdalıklarına kadar anlatıyor. Aşağı yukarı Jules Romains'in Knock'unu hatırlatıyor.

Curzio Malaparte kendi yazdığı bir senaryodan hazırladığı «Memnu Isa» filmi ile adını tekrar ortaya attı. Hafif sesle, niçin bir kimsenin başkası çıkarına fedakârlık etmesi gerektiğini sorarak başlıyan film aynı «niçin»i perde perde yükselterek seyiriciye sormakta, en yüksek sesle soruşunda da film bitmektedir. Aslında bu gibi şeyleri seyiriciler yazara sorduğu halde Malaparte «Okuyucunun sorduğunu kendisine sormak gibi adi bir gazetecilik dalaveresini sinemaya sokmaktan başka bir yenilik yapmamıştır. Filmin çekilişine gelince sahnelerin alınışı çok kere başarılı olmuştur. Fakat ayrı ayrı başarılı olan bu sahneler bir araya gelince zevksiz bir «Sahneler çorbası» husule gelmiştir. Böyle sahnelerin ayrı ayrı güzel, filmin kötü oluşuna ait yerli bir örneği «Lâle devri»nde görmedik mi?

Louis Jouvet'nin ölümü ile boş kalan Athénée tiyatrosunun başına Raymond Rouleau geçmiştir. Jean Louis Bareault'un Jouvet'i takip edeceğine ait söylentiler çıkmamış oluyor.

Milânoda Michel Angelo'nun David'i büyük bir tehlike atlatmıştır. Forumun 12 heykeline yapıldığı gibi gerekli gördükleri yerlerini bir yaprakla örtmek için «Utangaçlar»ın tertibettiği referandum 2784 e karşı 3204 reyle tasarıyı ret sonuncu vermiştir.

MANGAL

IV

Bir kıvılcım sıçradı içine
Ressam Nuri İyem'in.
İnce belli,
bakır tenli mangalın
Düştü ateşi yüreğine.
Kuştan, buluttan, çiçekten
Belki anasından fazla
Yakın buldu kendine.
Kömür vurmuş gibi başına
düştü içine düşüncelerin.
Dokundu mangalın hali,
Unuttu aşı, ekmeği
Sade suya tarhanayı unuttu,
Sarıldı fırçasına.

V

Akıl ermez,
Bir bakarsın taştan katı,
Bir bakarsın gülden nazik,
İnsandır bu.
Dayandı mı yaş altmışa
Bir sırçadan şişe olur,
Tuz buz olur bir dokunsan.
Ecel gelmiş bizim için cihana,
Yakamızda iki eli;
Kırıldık veremden, frengiden, sıtmadan.
Çoktan çıktı başağrısı
Ecele bahane olmaktan.
Tasamız, yine eski tasa:
Hekim derdi, ilâç parası;
Bıktık tavuk gibi ölmekten!...

Uzun lâfın kısası:
Aksaray pazarı dönüşü,
Yatıyor yorgan döşek
Bizim Nuri'nin anası.

Abdülbaki Gölpınarlı şarkın büyük insan ve hakim şairi Mevlâna Celâlettin hakkında şimdiye kadar dilimizde yayınlanan eserlerden farklı; ana kitapları okuyarak ve bunların verdikleri bilgileri tarihi bir tenkide tabi tutarak ve şairin eserlerini esas kabul ederek fikri cephesini tahlil etmiş ve devri içinde değerini belirten bir kitap yayınlamıştır. Gölpınarlının kitabı gelişi güzel bir araya getirilmiş söz yığınlarından ibaret değildir. Bu bakımdan memleketimizin aydın gençliği ve sanatçısı için önemi büyüktür. YERYÜZÜ'nün gelecek sayısında bu değerli eseri tetkik eden etrafli bir yazının çıkacağını bildiririz.

Kitaba ek olarak, arkadaşımız A. Kadir'in kendi şiir diliyle yeniden söylediği, Mevlâna'nın şiirlerinden iklisini okuyucularımıza sunuyoruz.

İn bül acep k'ender şod âftâb ender - hamel
Hünem be çüş âmed künun der hün-i had raks-ül cemel

— I —

Pek acayip bir şey bu:
Güz mevsiminde olduğumuz halde
birdenbire güneş hamel burcuna
girdi baktım.
Baktım birdenbire ilkbahar oldu.
Birdenbire kaynadı kanım.
Nerdeyse hani
bulanıp kanıma
bir deve gibi köpürecek
bir deve gibi oynamıya
başlıyacağım.

Bir uzaklaşıp bir yaklaşması
dalgalarının.
Kendinden geçmiş insanla dolu bir
ova.
Ölümsüz ve gözle görünmez bir
işret âlemi.

VI

Yağlı boya mangalımız;
Bir bakışta ateşlenir,
Yanar için için duvarda.
Buz kesildi üç gecedir
Bakır mangalın külü;
Somurtur bir kenarda.
Kömür ister, kürek ister.
İğne iplik oldu hastamız,
Dayanmağa yürek ister!

VII

Reçeteler kalınca elimizde
Çektik duvardaki yağlı boyayı.
Bir akşam üstü pazara.
Baktılar bezine, çerçevesine
«Para etmez!» dediler.
Beğendiler altın gibi rengini
Resmini değil, kendini istediler;
Olmaz diyemedik,
Çektik Çerkez kızı mangalı
Esir pazarına.

Bir göz bile atmadan biçimine,
Süğlün gibi endamına,
Vurdular kantarı ince belinden,
Halka halka küpelerinden,
Gitti bakırı fiyatına.
Kurtardık Nuri İyem'i derken,
Kıydık Recep Usta'nın zanaatına.

VIII

Evimiz ev, yine odamız oda...
Kendi gitti, bizim Çerkez kızı'nın,
Işıl ışıl resmi kaldı duvarda.
Yağmur yağdı, böyle oldu,
Erken, bastırdı soğuklar;
Hastamız, yine eski hasta.
Gitti evimiz şenliği,
Mangal gitti maşa kaldı.
Parayı yatırdık ilâca
İki kırık şişe kaldı.

Rıfat ILGAZ

Baktım birdenbire canlandı ölü.
İhtiyarlar baktım genç oluverdi.
Baktım bakirlar kesildi safi altın.
Daha iyisi geldi yerine,
daha güzeli geldi baktım
Şehrimizden ayrılanın

İşret ve zevkû sefa sarmış şehrimizi.
Elinde bir kadeh var her sarhoşun.
Kimi kâm almış, rahat ve âsude.
İşrete doğru koşmakta kimi.
Gürül gürül süt ırmağı bir yanda,
bir yanda gürül gürül bal nehri.

Pek acayip bir şey bu:
Bir şehirde padişah bir tane olurdu,
gökyüzünde ay bir tane.
Bu şehir padişahlarla dolu,
gökyüzü aylarla, zuhallerle.

Sen haydi koş var git hekimlere,
orda işiniz yok de sizin.
Orda ne dermansızlık, ne dert
var de.
Orda ne gam, ne kasavet var de.
Orda ne kadı, ne vali
Ne bey, ne beyin muhtesibi.
Davalar, düşmanlıklar, kavgalar
zaten
denizlerin üzerinde hiç bir zaman
yürümedi.

— II —

Her gün bir yerden göçmek ne iyi.
Her gün bir yere konmak ne güzel.
Bulanmadan, donmadan akmak ne
âlâ.

Dünle beraber gitti, cancağızım,
ne kadar söz varsa düne ait.
Şimdi yeni şeyler söylemek lâzım.

ÇİÇEĞİ BURNUNDA

Çiçeği burnunda,
Fidan gibi delikanlı,
Üst kattaki veremli.
Öksürmeseydi,
Öksürmeseydi sabaha kadar;
Üst kaltaki veremli.
Saadetten söz edecektim;
Sevgiye sevgiliye dair şiirler
düzecektim.
Öksürmeseydi;
Öksürmeseydi sabaha kadar,
Üst kattaki veremli.
Çiçeği burnunda,
Fidan gibi delikanlı,
Üst kattaki veremli...

Müfide ANADOL

NOTLAR:

Konservatuar orkestra konseri

Konservatuar belediyeye bağlı. Belediye halka yararlı olmak için çabaladığına herkesi inandırmak istiyor. Buna karşı konservatuarın orkestra konserinde en ucuz yer — paradi — bir liradır. Hem, tramvay çanından araba gürültüsünden doğru dürüst dinliyemezsiniz; o da cabası. Bir ara, bu konserlerin bedava olacağını gazeteler yazdıydı. Aman gayri varlıklı, yoksul her istiyen seven hatta sadece merak duyan gidebilecek diye sevindiydik. Neşemiz içimizdeyken kırılıverdi.

5 Kasımdaki konserin proğramında Mendelsohn, Haydn, Weber ve Rossini vardı. Hepsi de çağını yapmış ve eskimiş besteciler. Eskilik yerel ve dini etkilere bağlı olduklarından, eserleri bugünün yabancı toplumlarınca kolay anlaşılmıyor. Çağdaş besteci mutlak anlamıyla insana ve çoğu «halka» hitabettiği için daha kolay benimsenebilir. Gelgelelim sanatı iflas etmiş empresionistler dışında yeni olan hiç bir şey dinlemedik. Çünkü bizde batı musikisi yalnız parası aydınımsılara hitap ediyor.

Bu kaygılar dışında eserlerin çalınışı başarılı idi. Mendelsohn'un senfonisi ile Oberon uvertürü (Weber) orkestranın yeteneklerini ortaya koydu. Geçmişi kısa ve çapı pek geniş olmayan böyle bir teşekkül için — hele kötü akustik ve sahne şartları içinde — hiç de fena değil. Fakat, nüans kapasitesinin darlığını, Haydn'in senfonisinde Finalin başındaki gibi çabuk passagelarda yayıların birbirine girdiğini ve nefesli sazların — obua dışında — gereken ses temizliğine sahib olmadığını da belirtmek isteriz.

★

Güzellik Kraliçesi:

Yurt içinde ve dışında sözü edilebilir halkeğitimini geliştirecek sürüyle ciddi konu varken, gazeteler kazançları uğruna bunları görmezlikten gelip, aşağılık konularla halkı eğlendirmeği tercih ediyorlar. Zengin mahdumlarına yatak arkadaşı yetiştiren «çevre» yıldızlarının bacak ölçülerinden bilmem hangi milyonerin bilmem hangi prensesle nasıl sevişti̇ğine, falanca tröst sahibi yahut kıralın bakarada kaç para yutulduğuna varıncaya kadar neler okumuyoruz ki? Bu yolda — hoş şıkıntı çektikleri yoktu ya — yeni bir konu edindiler. Güzellik kraliçeliği. Bir alay patırdı gürültü. Seçim — işin tuhafı seçmenler arasında ciddi sanatcı bildiklerimizden de vardı! — ve nihayet kraliçe hazretleri. Artık, kızcağızın yedi ceddini, soyunu sopunu öğrendik. Eksik olmasın pek kıymettar cerideleriniz onun halkıyla sık sık bizleri haberdar ediyorlar. Hatunun öğle yemeğinde ne taam ettiğinden, kaç defa eşneyip o gün kaç litre çiş ettiğine varıncaya kadar hepsini öğreniyoruz. Tek bilmediğimiz, öğrenmemiz gereken de bu değilmiydi? Hem kraliçelik iyi şey de hani. O ne hediyeler. Top top kumaş giyinilip kuşamlık. Her yıl bir kızımız seçilse, kilığını düzse, hayırlı hısmeti çıksa, mesut olsa. Böylecene Türk kızları sıra ile saadete erseler. Fena mı? Acelemiz ne? İlahi Kızılcık!....

N. BURUŞUK

Önemli Ricamız

Şimdiye kadar dergimize gönderilen bazı mektup, havale, gazete v.s. nin geri gittiğini tecssürle öğrendik. Özür diler ve bundan böyle her türlü müracaatın, dergimiz ve yazı işleri müdürlüğü adına değil, aynen aşağıdaki adrese yapılmasını rica ederiz:

METİN ÖZEK
P. K. 38 Aksaray - İstanbul

Şair arkadaşımız M. Sabri ALTINEL halk fıkra ve hikâyelerini şiir dilile işlemektedir. Okuyucularımıza bunlardan iki örnek veriyoruz.

I

Yörüğün biri bir gün,
Nahiye pazarına gitmiş;
Dört bir etrafına bakmış;
Pazar nasıl kalabalık,
iğne atsan yere düşmez,
Yörük şaşmış da şaşmış.

Derken bir iğne bulur yerde,
Küçücük bir toplu iğne,
Akıl erdirmez kimsenin işine;
Hikâye bu çukurdur pazar,
Düzülür pazarın yokuşuna.
Yörük tepeye çıkınca durur,
Kaynaşan kalabalığı görür,
Bakar, bakar, güler, acır,
Sonra dudak büküp der;
— İğneyi bulan buldu,
Kaynaş pazarım kaynaş.

II

Güneyde batıda yolların,
Garip olur gidenleri;
Bakarsın dağlarda, düzde,
Bin bir deve kervanları

O ellerde, o ellerde,
Bir köylüye raslamıştım,
Diyor: «Bütün kervanların,
Büyük olur, küçük olur,
Türlü türlüdür çanları.»

Büyük çanlar seslenirmiş:
— Ağam zengin, ağam zengin,
Orta çanlar soru sorar:
— Kimden buldu, kimden buldu,
Küçük çanlar cevap verir:
— Şundan bundan, şundan bundan.

M. Sabri ALTINEL

Hikâyeci ve Hayat

Hayat çok geniştir, çok dağınık ve teferruatlıdır, binbir safha arzeder; kimine göre güzeldir, tatlıdır, yaşanmaya değer; kimine göre acıdır, zehir gibidir, insanları doğduklarına pişman eder.

Dışarıya, Dünyaya bir tek pencereden bakan, bulunduğu yerden öteye adım atamıyan, başka, uzak ufukların yabancısı bir insan — bir hikâyeci — hayat ve insanlar hakkında kesin hükümler vermeye kalktığı zman ekseriya yanılır.

Hikâyeci, herşeyden evvel, hikâye yazmaya başlamadan evvel, hayatı yakından tanımak zorundadır. Bu masa başında oturmakla, hülya kurmakla olmaz. «Çok gezip çok gören çok şey bilir» diye bir söz vardır. Bu söz daha ziyade hikâyeci için söylenmelidir. Çok şey bilmiyen hikâyeci, dar bir çerçeve içinde kalarak, açılıp genişlemek imkânlarını bulamaz ve kendi kendisini tekrar etmekten kurtulamaz.

Hikâyeci, vazifesini müdrik, iştimal şuura sahip, gerçek hikayeci, hertürlü bir hareketi bir konuşmayı hafızasına, rahatını feda ederek, hayatın içine, hadise'lerin ortasına girmiştir; en küçük bir daha çıkmamak üzre, yerleştirir. Hafızada biriken malzeme, bizzat hikâyecinin başından geçenler, olgun bir hayat tecrübesi hikâyeci için bitip tükenmek bilmeyen bir kaynak, bir «hazine» dir. O, hikâyesini yazarken, bu «hazine»yi — bu canlı hayat parçalarını — daima el altında bulundurur ve hikâyesini hiçbir zorluğa maruz kalmadan, mecrasına kavuşmuş bir su akıntısı gibi, kolaylıkla yürütür.

Esasen, hikâyeci için, hikâye yazmanın güç bir tarafı yoktur. Bütün güçlük hayatın kendisinden ileri gelmektedir. Hikâyeci, metin ve azimli bir irade ile bu hayata karşı — hayatın ağır şartlarına karşı — durmak kudretini gösterdiği müddetçe hikâyeciliğimizin istikbaline emniyetle bakabiliriz. Bu iş, elbette masa başında, rahat koltuklarda oturmaya benzemez. Armudun pişip ağza düşmesi için herşeyden evvel hikâyecinin pişmesi lâzımdır. Ancak bu suretle tam bir hayat adamı olabilir. Gerçek hikâyeci de tam bir hayat adamıdır.

Cemiyetimiz gerçek hikâyecilere o kadar muhtaç ki.. Bu hususta sarf edilen her gayreti takdirle karşılamak borcumuzdur.

S. SORAN.

YERLİ FİLİMCİLİĞİMİZ

Yalnız bu mevsim eliden fazla filim çevrildiğini duyduk. Şimdiye kadar olanlardan birkaç misli fazla. Filim çevirenleri bu kadar sayrete getiren şey nedir acaba? Tanınmış bir reji̇örümüz: «Halk yabancı değil, yerli filim istiyor» diye açıklamada bulundu.

Kolayca inanılır bir laf değil bu. Önce halkın kaçta kaçı sinemaya gidebiliyor diye düşünmemiz gerekir. Kendi 400 nüfusu köyümde yaptığım bir soruşturmada 5 kişinin — o da askerdeyken — birer, ikişer defa, tek köy ağasının her hafta gördüklerini tesbit ettim. Nüfus oranı yüzde yirmiyi geçmeyen şehir ve kasabalarda da memur, öğrenci, aşık olma çağında genç, hazı ekseyiz sahibi esnaf v.s.. Fakat buna bakıp halk sinemaya gidiyor denebilir mi?

O tiyatroyu da, sinemayı da karılı, kızlı, havadan para çeken bir yer zannediyor. Çünkü ona bunların esası hakkında iyi bir şey söylenememiş, anlatılmamıştır. Rastgele gördüğü afişler, duyduğu filim hikayeleri; tiyatro denen yerden etrafa taşan göbek havaları, parmak şakırtıları karşısında ürkmüştür. Gitmemiştir, bilmiyor ama seziyor. Oysaki sinemanın eğitim üzerinde rolü büyüktür ve başlıbaşına bir ihtiyactır. Ama halkçı olması bakımından da ölçüsüz sorumluluğu vardır. Ne yazık ki bizde böyle bir davayı kavrıyan, benimseyen olmamıştır. Filim çevirenlerden, sinemayı kasabaya kadar sokanların amacı, tersine, kendi menfaatlarıdır.

Bu sözümüzü verilen örneklerle açımlamaya çalışırsak: Şimdiye kadarki filimleri aşk ve macera ile bilhassa son zamanlarda bollaşan tarihi filimler diye başlıca iki çeşitte toplıyabiliriz.

Birinciler 50, 70 sene önce Hollivutta çevrilenlerin kötü taklitleridir. Bu çeşit beş filimin baş artistliğini yapmış bir arkadaş, «yerli filimlerimizi nasıl buluyorsun» soruma, tereddütsüz «kepazelik» deyince yadırğamadım. Şairlerimizin, hikâyecilerimizin sosyal hayat ıcabı kovduğu konular bu şekilde beyaz perdede yaşatılmak istendi.

Diğer taraftan iş olsun diye verilen köylü de bizim yabancımızdır. Kasaba çevresinden kiralık alınan o cicili bicili ehlisefi mahluklar neyin nesi insan merak ediyor. Bakıyorsun kara sevdalıdır, kız köynunda dağlardadır. Bakıyorsun adam öldürüyor, yol kesiyor. Bakıyorsun elini kulağına atıp Tepebaşı gzinosunun, Kristalin gazellerini okuyor. Ama gerçeklere de saygısızlığın bir derecesi olmamalı mıydı ve bu kadarı ayıp değil mi?

Bilinmeli ki bizim köylümüz yarı çıplak, yalınayaktır. Bir avuç toprağıyle yoksuldur veya irgattır. Akın, akın pamuk, pirinç oyalarına, şehirlere akar durur. 12, 16 hatta 21 saat çalışır. Sıtma olur, verem olur. Acıları düşümceleri topraktan, tahsildardan, ağadan, tefeciden yana. Hem o plaklardan aşırma müzik, o ağır şarkılar hiç te Anadoluya gitmiyor. Bakın sazı ile ne diyor onun şairi:

«Bence fukaralar sürünür gezer
Garip mecnun gibi bağrını ezer
Tahammül etmek zor canımdan bezer
Ateşten gömlektir böyle fakirlik.

Kimine bu dünya bir yağlı kuyruk
Akar kadimden açılır oluk
.....»

Onlar da kimseyi kandıramadıklarını gördüler ve işi başka bir şekle döktüler: Kovboy ve faşist İtalyan devri filimlerine benzer — sözüm ona — tarihi filimler çevirmek.

Böylece yalnız şimdiki zaman değil, Türkiyenin geçmişi de onların sayesinde çığırından çıktı. Tarihi büyükler kovboyvari idealize edilip bambaşka hüviyetlere büründü. Olaylar çıkarlarına gelecek şekilde yalan yanlış anlatıldı. Seyircileri acı gerçekler içinde düşünmekten alıkoyup maziye çekmek, uyuşturmak istendi.

Bütün bunları yaparlarken de seyirci tavlamak düşümesiyle şaklabanlıklar yapmaktan geri kalmadılar. Hemen hemen bütün filimlerde kuran, ezan okuturlar. Allah lafını sokarlar şuraya, buraya. Yine ayni filimde bir kadın çırılçıplak göbek atar — Mısır filimlerinin ayni, kızın yanak beninden, bacağındaki, çimdik morurtusuna kdar taklit. Bir başkası bunun kabak tadı verdiğini anlar. Ne yapsın? Bu defa birkaç defa kadın hamamının içini gösterir. Bu seyirciyi aptal yerine koymak, hakaret etmek değil de nedir? Hele bu *gibilere «Milli»* damgasını vurup *masumlaştırmaları*, insanı ürpertiyor.

M. A. ÖZKAN

Hikâye

KOZCAĞIZLI DELİ BEKİR

Ali Devrekli

Aşağıda okuyacağınız vak'a bir hikâye değil, hakikatın ta kendisidir. O hakikat ki belki de kelimelerle ifadeye kalkışılınca çok kere heybet ve kudretinin bir kısmını kaybeder.

Zonguldakta eskiden beri oturanlar ve kömür ocakları ile yakından veya uzaktan bir işisi olanlar Kozcağızlı deli Bekiri ve onun acıklı akibetini hatırlarlar. Dha son bir kaç yıla kadar başında dimdik olmuş keten gibi beyaz saçları, bumburuşuk kara yağız suratı, başı açık dolaşan bu insan artığı yaratık; işçi ve esnaf kahvelerine, ahçı dükkânlarına dalıp ağzından salyaları akarak ve manasız kelimeler mırıldanarak dilenir dururdu.

Bekir vaktiyle Kozcağızın en baba yiğit delikanlısı idi. Bilek kalınlığındaki ağaçları zorlanmadan kırar, kazmasının altından en sert kayalar bile unufak olurdu. İki metreye yakın boyu, geniş ve kuvvetli omuzları, masum ve her zaman mütebessim çehresi, yüzü ile tezat teşkil eden kocaman el ve ayakları vardı. Darı dünyada bir ihtiyar ninesinden başka hiç kimseciği yoktu.

Kozcağızlı deli Bekir, aklını kaybetmeden önce İncir harmanı ocağında kazmacı idi. O zamanlar işçinin ocak içinde çalışan katırlar kadar kıymeti yoktu. En insaflı patron veya şef poryon bile — bin işçiyi bir katıra değişmiyeceğini — söylerdi. Ocaklarda son derece iptidai ve ucuz usullerle kömür çıkarıldığından sık sık göçükler, grizu patlamaları ve su baskınları olur, onlarca insan toprak altında diri diri can verip giderdi. Parmak kopması, ayak kırılması, ufak işlerdendi. Bir yanı kırılan veya hastalanan işçi bir topal merkebin sırtına bindirilip meteliksiz köyüne gönderilirdi. Ocakların içinde dışında bit kum gibi kaynar, pisliten geçilmezdi. Yine de Zonguldağın civar köylerinden akın akın aç ve perişan köylüler ocak ağızlarına birikir ve iş başı yapabilmek için dişinden tırnağından artırdığı bir kaç yumurtayı, bir tavuk veya kazı, bir torba bulgur veya tarhanayı poryon veya şef poryonlara rüşvet olarak verirlerdi. İşte Kozcağızlı Bekir bu şartlar altında çalışıyor ve akşamları Tatar Salihin ocak ağzına yakın inlerinden birinde tünüyordu. Tünemek tabiri bu kerpiç inlerde geceliyenler için az bile gelir. Zira bu izbelerde yerden tavana kadar kat kat pis kerevetler üzerinde, koyun koyuna gecelemeyi ifade edecek dilimizde daha münasip bir kelimenin bulunamıyacağını sanıyorum.

Bekir gah sabah vardiyesinde, gah gece vardiyesinde işbaşı yapmasına ve ih demeden saatlarca kazma, kürek sallamasına rağmen ihtiyar ninesi ile birlikte güç geçinebiliyordu.

Her yiğitin gönlünde bir arslan yatar derler. Bekir de Kozcağızdan kaymakların Zeynebe tutkundu. Zeynebin babası köyün ağası idi. Varlıklı, bir çöp samanını arayacak kadar cimri ve para göz bir adamdı. Gönül ferman dinler mi? Kozcağızın en fakir en yakışıklı delikanlısı en zengin ve en güzel kızına açık olvermişti. Kız da bu sevgiye pek bigâne değildi. Çok geçmeden iki genç iyiden iyiye biribirlerine tutuldular.

Bekir haftalığını eline alır almaz sevgilisine allı pullu, encik boncuk hediyeler alıyor ve köyün yolunu tutuyordu. Bekirle Zeynebin sevgileri çok geçmeden dillere destan oldu. Kızın babası bu haberi duyar duymaz küplere bindi. O, güzel kızını pahalıya satmayı çoktan aklına koymuştu. Önce kızını sigaya çekti. Oğlana abayı yaktığının farkına varınca eşek sudan gelinciye kadar dövüp eve kapadı. Fakat çok geçmeden bu tedbirin kâr etmediğini anladı. Bu defa oğlana göz dağı verdi onu köyden sürdürmek, işinden gücünden etmekle tehdid etti. O üzerlerine vardıkça onlar daha beter yanıp tutuşmıya başladılar. Akranları olan köy delikanlıları ve kızları da onlara yardım ettiler. Zeyneble Bekir üzerine maniler düzüldü, koşmalar koşuldu. Canavar baba canavarlaştıkça canavarlaştı. Kızının gözü önünde mum gibi eriyip gideceğini görmesine rağmen Nuh dedi peygamber demedi. Köy ileri gelenlerinin tekmil ricalarını reddetti. Zeynebe göz açtırmaz oldu.

Bekir kaç kere kızı kaçırmak için planlar kurdu. Fakat bir türlü bu işi beceremedi. Artık bütün Kozcağız Bekirle Zeynepten yana idiler. Bekir varken hiç kimsenin Zeynebe talip olmıyacağını haykırıyorlardı. Bu çetrefil durum karşısında kızın babası bir kurnazlığa baş vurdu. Bekire kızını vereceğini, ancak kuracakları yuva için 250 lirayı birden bulup getirmesini şart koştu. Bu talep karşısında akan sular durdu. Zavallı Bekir bu gün çalıştığını bu gün yiyen, ihtiyar ninesini bile zordoyuran ve pazularından gayrı dünyada hiç bir dayanağı olmıyan bir işçi idi. O zamanadek Bekirden yana olan köy halkı da bu durum karşısında işe artık karışamaz oldular Esasen Zeynebin babasının da istediği bu idi. Bekir süklüm, püklüm; yarı ağlamakla ne zaman karşısına dikilse; sansar suratında şeytani bir tebessüm belirerek delikanlının omuzunu sıvazlıyor ve:

— A... oğul, Zeynebi senden iyisine mi vireceğim. Getür 250 kayimeyi, al kızı, diyip geçiyordu. Bekire gayrı dünya zindan olmuştu. Çalmadığı kapı, baş vurmadığı çare kalmadı. Geceli gündüzlü ocak vardiyelerinde kazma salladı. Bir kaç kuruş fazla kazanabilmek için elinden geleni yaptı. Fakat ne yapsa nafile idi. Bu düşük yövmiye ile geçim ipinin iki ucunu bir araya getirmesine imkân yoktu.

Nihayet araya aracı koyup kızın babasından mühlet istedi. 6 ay Zeynebi talibi çıksa bile bekleteceği hususunda mutabık kaldılar. Bu kere Bekirin ıztırabı büsbütün arttı. Günler birbirini kovalıyarak yuvarlanıp gidiyordu. Kapılardan sığmıyan delikanlı üzüntüsünden incelmiş, incelmiş bir deri bir kemik kalmıştı. Bu zaman zarfında Zeynebe bulup buluşturup haberci salıyor ve umudunu kesmemesini yalvarıyordu.

Kararlaştırılan mühletin 5 ayı geçti. Henüz ancak 50 liracık biriktirebilmişti. Artık kendisi de umudunu kesmişti. Köye uğramaz, kimselerin yüzüne bakamaz olmuştu.

Bir gün İncir harmanı ocağında garip bir hadise oldu. Ocağın en zengin kömür damarının bulunduğu galeride bir yarı göçük meydana gelmiş ve bütün gayrete rağmen geçit bir insanın ancak sürünerek içeri girebileceği kadar daralmış ve bu şistli arazinin her an göçüp tuneli büsbütün tıkamak tehlikesi baş göstermişti. Zengin kömür damarı galerinin öte başında kayaların bağrına gömülü duruyordu. Şef poryonlar, mühendisler bu beklenmedik durum karşısında apışıp kalmışlardı. Hiç kimse her an göçüverecek olan dar ve uzun geçitten sürüne sürüne içeri girmiye cesaret edemiyordu. Tüneli kapıyan kitlenin öyle kazma kürekle atılarak açılmasına imkân yoktu. Kömür damarını kurtarmak için bir tek çare vardı: İçeriye birini sokup göçüğün bulunduğu yeri dinamitlemesi. Bu tehlikeli işe ocak amelesinden hiç kimse yanaşmıyordu. En usta lâğımcılar bile bu işte yüzde doksan beş ölüm tehlikesi olduğunu söylüyorlardı.

Durumun vahametini gören ocak sahibi yarı göçük galeriden içeri sürünerek girip dinamiti ateşliyecek işçiye önce 50 lira vereceğini söyledi. Kimse kulak asmayınca derhal 100 e, 150ye, 200 ye çıktı. Ocak ağzına yığılan kalabalıktan çıt çıkmıyordu. Bekir 250 yi duyar duymaz gözleri fal taşı gibi açıldı. Derhal ileriye atıldı. Kendisinin bu işi yapacağını, fakat paranın derhal müstakbel kaynatasına verilmesini ileri sürdü. Patron vartayı bu kadar ucuza atlatacağından ötürü müthiş sevinmiş ve bu sevincini de Bekire köyüne kadar gidip Zeynebin babasını getirmesi için iki at verilmesine müsaade etmek suretile belirtmişti. Bekirin köylüleri onun bu delice cesaretine mani olmıya çalıştılar. Fakat delikanlıya kimse laf anlatamadı. Ata atlayıp yıldırım gibi köyüne sürdü. Zeyneplerin kapısında kanter içinde indi. Soluk soluğa kızın babasına meseleyi anlattı. Adam bu hiç ummadığı durum karşısında donakaldı. Bekirin at sırtında köye girişi genç ihtiyar herkesi peşine taktı. Zeynep te şaşkınlıktan iri mavi gözleri evlerinden dışarıya uğramış, başında güllü yazma ile oracıkta dikiliyordu. Meseleyi öğrenen köy ihtiyarları kızın babasına:

— Gayrı halt edeyorsun sen. Düş önümüze bakalım, dediler.

Çar naçar yedekteki ata bacaklarından tutulup bir patates çuvalı gibi bindirilen adam Bekirle beraber İncir harmanının yolunu tuttu. Yolda delikanlı atını öylesine hızlı sürüyordu ki yedeğindeki adamın bağırsakları ağzına gelir gibi oluyordu. Ocağa varır varmaz Bekir hemen delikten içeri girmiye kalktı. Zor zaptettiler. Bir az soluk almasını ve tenbih edilen şeyleri can kulağı ile dinlemesini ve öyle hareket etmesini itiştire kakıştıra anlatmıya çalıştılar.

Bekir delikten içeri koynunda dinamit paketleri ve bunları ateşlemeye mahsus çok uzun bir fitil ile girecek, infilak maddelerini göçüğün münasip bir yerine yerleştirdikten sonra uzun fitili yakıp kendisi de dışarı çıkacaktı. Fitil o kadar uzun idi ki yanıp ta infilak maddelerine kadar erişinceye kadar o ocaktan dışarı çıkmış bulunacaktı. Her şey hazırlandı. Bekirin gözleri etrafındakileri görmüyor ve kulakları söylenilenleri işitmiyordu. Heyecanından yerinde duramıyor ve dudakları arasında durmadan yavuklusunun adını tekrarlıyordu.

Patron herkesin gözü önünde Zeynebin babasının avucuna 250 lirayı saydı. Zeynep o andan itibaren Bekirindi.

Dinamit paketini iyice koynuna yerleştirdi. Madenci lambasını aldı ve ocak ağzındakilerden helallık diledikten sonra içeriye daldı. Ocak ağzında biriken kalabalıkta sinirli bir hava seziliyordu. Kimi ayağı ile bulunduğu yeri eşeliyor, kimi ceketinin düğmeleri ile oynuyor, kimi ikide bir yere tükürüyor, bazıları çok yavaş sesle yanındakine meşum ihtimallerden bahsediyordu.

Dakikalar ilerliyordu. Patronun ve mühendislerin gözleri saatlerinde ve kulakları kirişte idi. Zaman geçtikçe ocağın ağzındaki heyecan dalgası kabarıyordu. Nihayet bu işin yarım saat, en fazla 45 dakika içinde biteceği tahmin ediliyordu. Halbuki Bekir içeri gireli bir saatı geçiyordu. Yüksek sesle münakaşalar, küfürler başladı. Türlü ihtimaller ileri sürülmiye başlandı. Fakat orada bulunanlardan hiç kimse ocağa girmeğe cesaret edemiyordu.

Aradan iki... üç saat geçti. Ne infilâk ve ne de Bekirden bir ses duyulmadı. Hava kararmıya başlamıştı, akşam oluyordu. Bu sırada beli iki kat olmuş eğri büğrü bir sopayı kaka kaka bir ihtiyar kadının elinden bir genç kız tutmuş olduğu halde nefes nefese ocak ağzındaki kalabalığa yaklaştı. Kozcağızlılar yakına gelince ihtiyar kadını tanıdılar. Bu Bekirin köydeki ihtiyar ninesi ve yavuklusu idiler. Telaşla oğlanın akibetini soruyorlardı. Meseleyi ancak yıldırım hızı ile Bekir köye gelip gittikten sonra öğrenmişler ve el ele verip yola düşülmüşlerdi. İhtiyar kadının ve kızın yüzleri meraktan öyle korkunç bir hal almıştı ki kimse bakmıya cesaret edemiyordu.

Herkesin aklına şu kötü ihtimal geliyordu: Bekir hamulesi ile birlikte esasen heyelan halinde bulunan bir insanın sürünererek geçebileceği kadar dar yerden geçerken göçük olmuş ve muazzam toprak kitlesi arasında ezilip kalmıştı. Yahutta bu iş, o damar tarafına geçtikten sonra vukua gelmiş, delikanlı diri diri kayalar arasına gömülüp kalmıştı. Zira aksi takdirde infilak sadmesini duyacaklar ve hissedeceklerdi.

Sabırsızlık son hadde varmıştı. Nine; kızı bir kenara bırakıp, değneğine dayana dayana tereddüt içinde bekleşen güruhu yararak ocak ağzından içeri doğru yürümeye başladı. Arkasındakilere:

— Ne dikilmiş duruyorsuz? Siz erkek değilmisiniz? diye bağırdı. Bu sözle cesaretlenen bazı işçiler kadını geri çekerek madenci lambaları ellerinde kendileri ileri atıldılar. Ana galeri yürü yürü bitmiyordu. Nihayet göçüğün bulunduğu yere vardılar. Madenci lambalarının zayıf aydınlığında göçükten kalan aralığın bıraktıkları vaziyette durduğunu gördüler. İçerleri dinlediler. Bekir.. Bekir diye defalarca seslendiler. Çıt çıkmıyordu. Yüzü koyun içlerinden biri yere yatarak deliği aydınlattı. Epice ötede çamura bulanmış iki elin deliğe doğru uzanmış olduğunu gördü. Dönüp meraktan çatlayan arkadaşlarına gördüklerini anlattı. Merak onlara korkuyu unutturmuştu. İçlerinden en zayıfcası deliğe yüzü koyun sürtüne sürtüne sokuldu. Çamurlu ellere sıkıca yapışarak arkadaşlarına kendisini ayaklarından dışarı doğru ağır ağır çekmelerini söyledi. Böylece epi bir müddet çalıştıktan sonra Bekirin su ve çabura bulanmış vücudu delikten dışarı çıkarılabildi. Vaziyeti korkunçtu. Gözleri fal taşı gibi açılmış, dişleri arasında ısırdığı dilinden akan kan çamurla karışık olarak yüzüne sıvanmıştı. Dudakları arasından boyuna köpük geliyordu. El ve ayakları ağaç gibi gerilmişti. Çamurlu postallarından birine dinamiti ateşliyecek olan uzun fitil dolanmış ve fitilin bir kısmı yanıp, çamura gömülü kısmında fitil sönmüştü. Vücudü kazık kesilmiş olan Bekiri zorla ocak ağzına kadar taşıyabildiler. Bekir üç gün üç gece ayılamadan köpükler içinde yattı. Sonra da deli Bekir olarak ve ninesini bile tanımaz bir halde bu müthiş komadan uyandı.

Ali DEVREKLİ

SON ISTASYON

Elbet Toprakkalede katarlar
bir yorgunluk geçirirler
Siz pencereden bakmayın sessiz yolcular
Memleketin ahalisi büsbütün kahırlara girer
Büsbütün susa - kalır
gün görmüş konpartımanlar.

O zamanlar o tarihler geçti.
Karlı sular sımsıcak yüreklere bir şey demiyor
Gâvur dağları bile
Kaskatı kesilmiş arka yönde;
Ağaçlar bile durgun,
Çocuklar bile sessiz
Bir ufacık hareket olsa trende
Kimselerin içine elvermiyor.

Elbet Toprakkalede katarlar
bir yorgunluk geçirirler.
O zamanlar, o tarihler geçti.
Karlı sular sımsıcak yüreklere bir şey demiyor
Oy tren, zalim tren
Buramıza kadar geldi.

O zamanlar o tarihler geçti
Şöyle hep bir ağızdan
Şöyle dört başı mâmur bir şey desek ya
Bâri düşünüpte susmasak
Susup-ta düşünmesek bir.
Şimdengerü evin-barkın haline bak,
Şimdengerü haberleri çıkacak diye postadan
Bekle bekle dur.

Şükrân KURDAKUL

YERYÜZÜ
Siyasi imtiyazı haiz
FİKİR, SANAT DERGİSİ
Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden:
Mehmet Abidin ÖZKAN
Abone: 6 aylık 200, yıllığı 400 Kuruş.
İdare yeri: Yeşildirek, Çeşnici sok. No. 1-3
Cağaloğlu - İstanbul.
Müracaat adresi:
Metin Özek, P. K. 38 - Aksaray - İstanbul.
Çituri Biraderler Basımevi.